

Bartolomeo Cristofori (4 maja 1655 w Padwie - 27 stycznia 1731 we Florencji)

*Pewnemu muzykowi w Padwie
udało się instrument na dwie
głośności zbudować,
lecz musiał go schować,
nawet Bach słyszał jedną za dwie.*

(ebs)

Bartolomeo Cristofori - włoski muzyk i twórca instrumentów muzycznych, uważany za wynalazcę fortepianu.

Urodził się 4 maja 1655 w Padwie jako Bartolomeo di Francesco Cristofori. Od około 1660 pracował jako budowniczy klawesynów na dworze Ferdynanda i Kosmy Medicich we Florencji. Chciał on zbudować instrument będący w opozycji do klawesynu, na którym będzie możliwa do zrealizowania zmiana dynamiki dźwięku.

Skonstruował on ok. 1700 mechanizm młoteczkowy, w który wyposażył jeden ze swoich klawesynów. Na początku jego wynalazek nie został dobrze przyjęty, negatywnie wypowiedział się na temat jego możliwości nawet Jan Sebastian Bach. Nie wiadomo do końca czym to było spowodowane. Czy fortepian Cristoforiego był na tyle niedoskonały, że nie spodobał się Bachowi, czy na tyle nowoczesny, iż wielki geniusz nie mógł się do niego przekonać.

W związku z negatywnym przyjęciem przez muzyków nowego instrumentu Cristofori zaprzestał ich produkcji po dwudziestym egzemplarzu.

Zmarł 27 stycznia 1731 we Florencji.

Dwa najstarsze instrumenty, zwane pianoforte (instrument, na którym można grać cicho i głośno), zachowane do czasów współczesnych, znajdują się obecnie: jeden - w *Metropolitan Museum of Art* w Nowym Jorku, drugi - w *Museum für Musikinstrumente der Universität Leipzig* w Lipsku.

(wg Wiki)

<https://www.youtube.com/watch?v=O2L5ZKlu4F4>

Fortepian - strunowy (chordofon), młoteczkowy, klawiszowy instrument muzyczny, zaliczany do rodziny cytr. Współczesny fortepian ma skalę od A2 (czasami najlepsze koncertowe od F2; instrumenty z pocz. XIX wieku od C1) do c5 (88 dźwięków/klawiszy).

W fortepianie struny rozpięte na stalowej ramie uderzane są młoteczkami obciążonymi filcem. Naciśnięcie klawisza powoduje uderzenie młoteczka w strunę, przenosząc jednocześnie dynamikę uderzenia w klawisz. Natychmiast po pobudzeniu struny młoteczek odbija się od niej i w zależności od siły uderzenia, zatrzymuje się wyżej lub niżej. Pozwala to na szybką repetycję (uderzanie kilka razy tego samego dźwięku w szybkim tempie), inaczej niż w pianinie. Po zwolnieniu nacisku na klawisz do struny przyciskany jest tłumik wyciszający jej drgania. W ten dość skomplikowany sposób mechanizm fortepianu realizuje podstawową cechę tego instrumentu odróżniającą go od wcześniejszych instrumentów strunowych, klawiszowych, które nie miały możliwości kształtowania dynamiki dźwięku oraz czasu jego trwania.

Pierwsza wzmianka o fortepianie pochodzi z roku 1598 z listu Paliariona do księcia Modeny, w którym pisze on o instrumencie *piano e forte* (wł. „cicho i głośno”). Nie jest jednak jasne, czy chodziło o w pełni młoteczkowy instrument, czy jakąś odmianę innego, tradycyjnego instrumentu.

Twórcą instrumentu, który był protoplastą współczesnego fortepianu, był Bartolomeo Cristofori. W źródłach podaje się różne daty pojawienia się tego wynalazku, pomiędzy latami 1689 i 1709, choć najstarszy egzemplarz zachowany do naszych czasów pochodzi z roku 1720. Najczęściej za datę zbudowania pierwszego fortepianu podaje się rok 1711.

<https://www.youtube.com/watch?v=A2WdjyKQ57A>

Fortepian Cristoforiego, zwany *clavicembalo col piano e forte*, grający „cicho i głośno”, posiadał podwójne struny rozpięte na drewnianej ramie, ujęte w prostokątny korpus. Cristofori wyprodukował około dwudziestu takich instrumentów, po czym zaniechał produkcji, prawdopodobnie z powodu braku zainteresowania odbiorców.

Punktem zwrotnym we wczesnej historii fortepianu był entuzjastyczny artykuł autorstwa Scipione Maffeiego, w którym podane zostały szczegóły techniczne budowy instrumentu. Artykuł był kolportowany w całej Europie i spowodował u rzemieślników powrót zainteresowania budową tego instrumentu. Jednym z nich był Niemiec Johann Silbermann, który ulepszył konstrukcję fortepianu m.in. przez wprowadzenie mechanizmu odłączania tłumika, który pozwalał na swobodne wybrzmiewanie strun.

Z fortepianem Silbermanna w 1730 r. zapoznał się Jan Sebastian Bach, nie wykazał jednak większego zainteresowania. Dopiero ulepszony model z 1747 r. zyskał jego przychyłność.

Kolejne dziesięciolecia są okresem wznoszącej popularności fortepianu. W całej Europie powstają firmy, specjalizujące się w produkcji tego instrumentu. Do najbardziej znanych należały: Schidemayer od 1735, Francisco Perez Mirabel w Hiszpanii od 1745, Stein od 1748, Thomas Gulliford w Londynie od 1750, Johann Behrent w Filadelfii od 1775.

Ewolucję wczesnego fortepianu w instrument znany dzisiaj zawdzięczamy Ludwigowi van Beethovenowi i londyńskiemu wytwórcy fortepianów Broadwoodowi. Postępująca głuchota Beethovena wymagała coraz głośniejszych instrumentów. Fortepiany Broadwooda, produkowane specjalnie dla Beethovena, stawały się zatem coraz większe i głośniejsze.

Ostatecznie producent wyposażył je w trzy struny dla każdego dźwięku, rozpięte na stalowej ramie. Kształt pudła rezonansowego instrumentu także zaczął zbliżać się do dzisiejszego. Stopniowo uległa też powiększeniu rozpiętość skali fortepianu.

Tuż przed I poł. XIX wieku osiągnęła 7 oktav (od A subkontra do a czterokreślonego), później (pod koniec XIX w.) powiększono skalę do 7 i ¼ oktawy (tj. do c pięciokreślonego), przy czym jeszcze długo produkowano pianina o skali 7 oktav. Rozpiętość 7 i ¼ oktawy jest standardem dla współczesnych fortepianów (88 dźwięków = klawiszy), od fortepianów gabinetowych do koncertowych (obecnie tę skalę posiadają także pianina, choć i 7-oktawowe bywają wciąż wytwarzane).

Niektóre (bardzo nieliczne) fortepiany koncertowe, budowane na specjalne zamówienia, posiadają skalę 7 i ½ oktawy (od F subkontra do c pięciokreślonego). Większą rozpiętość skali posiadają jedynie organy (do 10 oktav – tyle rozróżnia słuch ludzki).

Ze względu na różną długość fortepianów wyróżniamy cztery ich rodzaje:

- od 140 do 180 cm – fortepiany gabinetowe
- od 180 do 210 cm – fortepiany salonowe

- od 210 do 240 cm - fortepiany półkoncertowe
- powyżej 240 cm - fortepiany koncertowe (przeciętnie 280 cm, niekiedy spotyka się i dłuższe, ok. 3 m lub jeszcze nieco więcej - największy Fazioli dł. 308 cm).

Od początku XIX wieku fortepian stał się dominującym instrumentem solowym i pozostaje nim nadal. Literatura pianistyczna zawiera setki tysięcy dzieł i jest częścią dorobku praktycznie każdego kompozytora okresu klasycyzmu, romantyzmu oraz kompozytorów współczesnych.

Wszechstronność zastosowań fortepianu sprawiła także, że jest on podstawowym instrumentem uzupełniającym w nauczaniu praktycznie każdej innej dziedziny muzyki.

W XX w. John Cage zaczął komponować utwory na tzw. fortepian preparowany. Preparacja polegała na wkładaniu między struny fortepianu różnych elementów np. śrub, sztućców, gwoździ itp.